

ECRI

European Commission against Racism and Intolerance
Commission européenne contre le racisme et l'intolérance

CRI (2003) 5
Version lituanienne
Lithuanian version

Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija

ANTROJI ATASKAITA APIE LIETUVĄ

PRIIMTA 2002 M. BIRŽELIO 28 D.

Strasbūras, 2003 m. balandžio 15 d.

Daugiau informacijos apie Europos komisijos prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) veiklą ir kitą Europos Tarybos veiklą šioje srityje galima gauti adresu:

Secretariat of ECRI
Directorate General of Human Rights
Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel: +33 (0) 3 88 41 29 64
Fax: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-mail: combat.racism@coe.int

Apsilankykite mūsų interneto puslapyje adresu: www.coe.int/ecri

TURINYS

IVADAS	5
REZIUOMĖ	6
I SKYRIUS. SITUACIJOS APŽVALGA	7
A. TARPTAUTINIAI TEISĖS DOKUMENTAI.....	7
B. KONSTITUCIJOS NUOSTATOS IR KITOS PAGRINDINĖS NUOSTATOS	7
- Pilietybės įstatymas	8
- Tautinių mažumų įstatymai.....	8
C. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS NUOSTATOS.....	9
D. CIVILINES IR ADMINISTRACINES TEISES NUOSTATOS.....	10
E. TEISINGUMO VYKDYMAS	10
- Teisinė pagalba	10
F. SPECIALIOS IR KITOS INSTITUCIJOS.....	10
G. ŠVIETIMAS IR MOKYMAS /SUVOKIMO GERINIMAS.....	12
H. NETURINČIŲ PILIETYBĖS ASMENŲ PRIĖMIMAS IR STATUSAS.....	12
I. NAUDOJIMASIS VIEŠOSIOMIS PASLAUGOMIS	12
- Švietimo prieinamumas	12
J. UŽIMTUMAS	13
K. PAŽEIDŽIAMOS GRUPĖS	13
- Romai/Čigonai.....	13
L. ANTISEMITIZMAS	13
M. ŠALIES SITUACIJOS MONITORINGAS	14
N. TEISĖSAUGOS PAREIGŪNŲ ELGESYS	14
O. ŽINIASKLAIDA.....	15
P. EKSTREMIZMAS.....	15
II SKYRIUS : YPATINGĄ SUSIRŪPINIMĄ KELIANTYS KLAUSIMAI	16
Q. KLAUSIMAI, SUSIJĘ SU PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJAIŠ IR PABĖGĖLIAIS.....	16
R. ROMŲ/ČIGONŲ BENDRUOMENIŲ PADĖTIS	18
BIBLIOGRAFIJA	23

Ivadas

Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) yra Europos Tarybos institucija, kurią sudaro nepriklausomi nariai. Komisijos tikslas yra kovoti su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija, kurie kelia grėsmę žmogaus teisėms visoje Europoje.

Individualus požiūris į kiekvieną valstybę analizuojant padėtį ryšium su rasizmu ir netolerancija kiekvienoje Europos Tarybos valstybėje narėje ir teikiant patarimus bei siūlymus, kaip kovoti su identifikuotomis problemomis, yra vienas iš ECRI veiklos ypatumų.

1998 m. pabaigoje ECRI užbaigė pirmąją ataskaitų apie visas valstybes nares seriją. Pirmoji ECRI ataskaita apie Lietuvą buvo parengta 1996 m. birželio 7 d. (paskelbta 1997 m. rugsėjo mėnesį). Antrasis ataskaitų apie atskiras šalis rengimo etapas, kuris prasidėjo 1999 m. sausio mėnesį, skirtas antrosios ataskaitos apie kiekvieną valstybę narę parengimui. Antrųjų ataskaitų rengimo tikslas yra įvertinti, kas buvo nuveikta ryšium su pirmoje ataskaitoje pateiktais siūlymais, atnaujinti joje esančią informaciją ir pateikti gilesnę tikrai diskutuotinų klausimų, kurie atitinkamoje šalyje kelia ypatingą susidomėjimą, analizę.

Svarbus ECRI individualaus darbo su kiekviena valstybe etapas prieš priimant galutinį ataskaitos variantą yra konfidencialus dialogas su aptariamos valstybės valdžios atstovais. ECRI pranešėjų pažintinio vizito organizavimas prieš parengiant antrosios ataskaitos projektą yra nauja antrojo ataskaitų apie valstybes rengimo etapo procedūra.

Pažintinis vizitas į Lietuvą įvyko 2002 m. gegužės 13 -16 dienomis. Šio vizito metu ECRI atstovai susitiko su įvairių ministerijų ir valstybės institucijų, atsakingų už klausimus, susijusius su ECRI įgaliojimais, atstovais. ECRI šiltai dėkoja Lietuvos valdžios institucijoms už jų nuoširdų bendradarbiavimą organizuojant pažintinį vizitą, o ypač visiems žmonėms, kurie buvo susitikę su jos delegacija. Kiekvienas jų pateikė daug vertingos informacijos iš savo kompetencijos srities. Be to, ECRI norėtų padėkoti su ja palaikiusiam ryšius Lietuvos valstybės pareigūnui, kurio naudingą paramą ir bendradarbiavimą labai įvertino ECRI pranešėjai.

Už vertingą indėlį rengiant šią ataskaitą ECRI taip pat norėtų padėkoti visiems nevyriausybinų organizacijų atstovams, su kuriais pažintinio vizito metu buvo susitikę pranešėjai.

Žemiau pateiktą ataskaitą parengė už tai atsakinga ECRI. Ataskaita apima situaciją iki 2002 m. birželio 28 d. Ataskaitoje nėra analizuojami vėlesni veiksmai. ECRI pateiktose išvadose ir pasiūlymuose į juos neatsižvelgta.

Reziumė

Per pastaruosius metus Lietuva ėmėsi pozityvių veiksmų, tiesiogiai susijusių su kova prieš rasizmą ir netoleranciją. Ratifikuotas tam tikras skaičius tarptautinių teisės dokumentų, reikšmingų kovai su rasizmu ir rasine diskriminacija, ir priimta programa, kuria siekiama skatinti romų/čigonų bendruomenių integraciją į Lietuvos visuomenę. Be to, nuolatiniams Lietuvos gyventojams, kurie nėra jos piliečiai, suteikta teisė dalyvauti rinkimuose į savivaldos institucijas ir būti į jas renkamiems. Susidomėjimą sukėlė diskusija apie galimą Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus įgaliojimų išplėtimą, siekiant apimti ne tik lyties klausimus; tai padėtų pagerinti Lietuvoje gyvenančių asmenų apsaugą nuo rasizmo ir rasinės diskriminacijos.

Antra vertus, Lietuvoje išlieka rasizmo ir netolerancijos problemų, ypač aštrių ryšium su mažos Lietuvos romų/čigonų bendruomenės nariais. Problemų yra ir dėl prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių, ypač čečėnų ir afganistaniečių. Esamos teisės nuostatos ir normos, kurios yra skiriamos siekiant atremti rasizmo ir rasinės diskriminacijos pasireiškimus, įskaitant žiniasklaidą, ne visuomet adekvačiai adresuotos šiam reiškiniui, ir yra retai taikomos. Ši situacija rodo, kad Lietuvos visuomenė nepilnai suvokia rasinių prietarų ir diskriminacijos egzistavimą šalyje, šių reiškinių apraiškos kelius ir poreikį kovoti su jais.

Šioje ataskaitoje ECRI rekomenduoja Lietuvos valstybės institucijoms imtis veiksmų tam tikrose srityse. Šiose rekomendacijose, *inter alia*, siūloma: imtis sprendimų tam tikrus klausimus, susijusius su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais; gerinti romų/čigonų padėtį, vadovaujantis atidžiu suinteresuotos bendruomenės tikrųjų poreikių ir pasirinkimų išaiškinimu; suderinti atitinkamus įstatymus, įskaitant visapusišką antidiskriminacinių civilinės ir administracinės teisės nuostatų priėmimą.

I SKYRIUS. SITUACIJOS APŽVALGA

A. Tarptautiniai teisės dokumentai

1. Lietuva ratifikavo įvairius tarptautinius teisės dokumentus, skirtus kovai prieš rasizmą ir netoleranciją. Kaip ECRI rekomendavo savo pirmoje ataskaitoje, 1998 m. gruodžio mėnesį Lietuva ratifikavo Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo; 2000 m. kovo mėnesį - Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją ir 2001 m. birželio mėnesį - Europos socialinę chartiją (pataisyta). Dabar Lietuvos valstybės institucijos nagrinėja galimybę priimti Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 14 straipsnį, kuris Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetui leidžia gauti ir svarstyti atskirų asmenų pranešimus. ECRI ryžtingai rekomenduoja Lietuvos valdžiai priimti šį straipsnį. ECRI sveikina tai, kad ryšium su Europos socialine chartija (pataisyta) Lietuva padarė pareiškimą, pagal kurį įsipareigojo laikytis kai kurių 19 straipsnio nuostatų, susijusių su darbuotojų migrantų ir jų šeimų teise į apsaugą ir paramą. Antra vertus, Lietuva nepriėmė kitų 19 straipsnio nuostatų. ECRI skatina Lietuvos valstybės institucijas apsvarstyti galimybę priimti įsipareigojimus ir pagal šias nuostatas.
2. Lietuvos valstybės institucijos nurodė, kad šiuo metu vyksta darbai, būtini pasirašyti ir ratifikuoti Europos žmogaus teisių konvencijos protokolą Nr.12. ECRI skatina Lietuvos valdžią kiek galint greičiau užbaigti šį procesą ir ratifikuoti protokolą.
3. Be to, Lietuvos valstybės institucijos nurodė, kad jos pradėjo darbą rengiantis pasirašyti ir ratifikuoti Europos regioninių arba mažumų kalbų chartiją. Dar savo pirmoje ataskaitoje ECRI rekomendavo šią chartiją ratifikuoti. ECRI pakartotinai ragina Lietuvą kuo greičiau ratifikuoti šį dokumentą.
4. ECRI skatina Lietuvos valdžią pasirašyti ir ratifikuoti UNESCO Konvenciją prieš diskriminaciją švietime, Europos konvenciją dėl pilietybės, Konvenciją dėl užsieniečių dalyvavimo vietos viešajame gyvenime ir Europos konvenciją dėl darbuotojų migrantų teisinio statuso.
5. Pagal Lietuvos Konstitucijos 138 straipsnį, Parlamento ratifikuotos tarptautinės sutartys yra vidaus teisės sudedamoji dalis ir todėl gali būti tiesiogiai taikomos teismuose. Lietuvos valdžia nurodė, kad pagal Lietuvoje galiojančią praktiką tarptautiniai dokumentai nėra ratifikuojami tol, kol vidaus įstatymai nepriderinami prie jų nuostatų. Antra vertus, jeigu nustatoma, kad galiojantis įstatymas prieštarauja ratifikuoto tarptautinio dokumento nuostatoms, pirmenybė teikiama tarptautiniam dokumentui. Tačiau ECRI neaišku, ar prieštaravimo Konstitucijai atveju ratifikuotam tarptautiniam dokumentui bus teikiama pirmenybė.

B. Konstitucijos nuostatos ir kitos pagrindinės nuostatos

6. Lietuvoje yra rimtas konstitucinis pagrindas kovai su rasizmu ir netolerancija. Lietuvos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valdžios institucijoms principas. Be to, šis principas draudžia diskriminaciją, apibrėžiamą kaip draudimą varžyti visų asmenų teises ar teikti jiems privilegijas dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Įstatyme dėl užsieniečių teisinio

statuso Lietuvos Respublikoje teigiama, kad visi užsieniečiai yra lygūs pagal įstatymą nepriklausomai nuo jų rasės, lyties, spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitų pažiūrų, tautybės ir socialinės kilmės, jų priklausomybės tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo vietos ar kito statuso.

7. Lietuvos Konstitucijos 25 straipsnyje apibrėžiamos saviraiškos laisvės ribos nurodant, kad tokia laisvė yra nesuderinama su tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos kurstymu.
8. 119 straipsnyje teisė balsuoti rinkimuose į savivaldybių tarybas suteikiama tik piliečiams. ECRI malonu pažymėti, kad Parlamentas priėmė šio straipsnio pataisą, pagal kurią teisė rinkti ir būti renkamiems šiuose rinkimuose suteikiama visiems nuolatiniais gyventojams, nepriklausomai nuo jų pilietybės.

- **Pilietybės įstatymas**

9. 1989 m. Lietuva priėmė pirmąjį Pilietybės įstatymą, kuris leido visiems nuolatiniais šalies gyventojams gauti Lietuvos pilietybę, jeigu tokį savo apsisprendimą jie išreiškė per du metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo. Tokiu būdu didžioji gyventojų dalis, tarp jų daugiau nei 90 % visų ne lietuvių kilmės asmenų, gavo Lietuvos pilietybę. 1991 m. Parlamentas priėmė kitą Pilietybės įstatymą, kuris buvo pakeistas 1997 m. liepos mėnesį. Pagal šį įstatymą yra reikalaujama, kad asmenys, padavę prašymą dėl natūralizacijos, *inter alia*, atitiktų tokius reikalavimus: būtų 10 metų gyvenę šalyje; turėtų nuolatinį darbą ar kitokį pajamų šaltinį; išlaikytų lietuvių kalbos ir Konstitucijos žinių testą. Kartu su natūralizuotais asmenimis Lietuvos pilietybė yra suteikiama asmenims, kurių šeimos gyveno Lietuvoje iki 1940 m. birželio mėnesio.
10. Nors tikslų skaičių nėra, šiuo metu keli šimtai romų/čigonų neturi pilietybės, nes nepadavė prašymų dėl pilietybės iki pasibaigiant dvejų metų terminui daugiausia dėl nežinojimo ir negalėjimo įvykdyti griežtesnių reikalavimų, kuriuos nustatė vėlesni įstatymai. Lietuvos valdžios institucijos nurodė, kad šie asmenys turi leidimus gyventi. Be to, nurodyta, kad jos padeda romams/čigonams surinkti reikalingus dokumentus, įrodančius, kad jų šeimos gyveno Lietuvoje 1940 m. birželio mėnesį. Tačiau, kaip jau buvo rašoma pirmoje ataskaitoje, ECRI nuomone, reikėtų imtis papildomų priemonių, siekiant palengvinti pilietybės gavimą romams/čigonams, kurie ilgai gyvena Lietuvoje, tačiau, nežiūrint į tai, neturi Lietuvos pilietybės¹.

- **Tautinių mažumų įstatymai**

11. 1989 m. Tautinių mažumų įstatymo, kuris buvo pataisytas 1991 m., 1 straipsnyje draudžiama bet kokia diskriminacija dėl rasės, etninės priklausomybės ar tautybės, kalbos ar dėl kitų su etniškumu susijusių dalykų ir nurodoma, kad bet kurios rūšies diskriminacija yra baudžiama vadovaujantis Lietuvos įstatymuose numatytais procedūromis. Įstatymo 2 straipsnyje teigiama, kad Lietuva garantuoja tautinėms mažumoms daugelį teisių, įskaitant: teisę gauti paramą iš valstybės savo kultūrai ir švietimui plėtoti; teisę į visų lygių, pradedant priešmokykliniu ir baigiant aukštuoju, švietimą savo gimtąja kalba; teisę būti atstovaujamos visų lygių valdymo institucijose; teisę turėti laikraščius ir kitus leidinius bei informaciją savo gimtąja kalba. ECRI sveikina

¹ Žr. žemiau: II skyrius – Romų/čigonų bendruomenių padėtis.

šias nuostatas ir, kaip nurodyta įvairiose šios ataskaitos dalyse², skatina Lietuvos valdžią užtikrinti jų visapusišką įgyvendinimą.

12. Ryšium su naujais tarptautiniais įsipareigojimais, priimtais po 1989 m., įskaitant tuos, kurie atsirado prisijungus prie Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, Lietuvos valdžios institucijos šiuo metu rengia naują Tautinių mažumų įstatymo projektą. ECRI skatina Lietuvos valdžią užbaigti šį procesą kiek galint greičiau.

C. Baudžiamosios teisės nuostatos

13. Šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso 72 straipsnis draudžia diskriminaciją, *inter alia*, dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės ir religijos. Antra vertus, tokia asmenų diskriminacija yra apibūdinama kaip veiksmai, kuriais siekiama apriboti jų teisę lygiais pagrindais su kitais asmenimis dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, darbinėje ir kitoje veikloje arba varžyti jų žmogaus teises ir laisves.
14. 2000 m. rugpjūčio mėnesį priimtas straipsnis 72 (1) draudžia viešus, žodinius ar raštiškus pareiškimus, kurie pašiepia, reiškia panieką asmenims ar asmenų grupėms, *inter alia*, dėl jų rasės, tautybės, kalbos, kilmės ir religijos ar kursto jų neapykantą. Be to, remiantis 72 (1) straipsniu baudžiama už smurto ar fizinio susidorojimo su tokiais asmenimis ar asmenų grupėmis viešą kurstymą. Didesnės baudmės numatytos tuo atveju, kai toks elgesys sukelia žmogaus mirtį ar kitas sunkias pasekmes. 71 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą.
15. Naujojo Baudžiamojo kodekso, kuris jau yra priimtas, bet įsigalios tik 2003 m. sausio mėnesį, ir šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso nuostatos yra panašios. Tačiau nei šiuo metu galiojančiame įstatyme, nei naujame Baudžiamajame kodekse nėra nuostatų, kuriomis remiantis rasiniai motyvai būtų laikomi ypač sunkinančia aplinkybe. ECRI skatina Lietuvos valdžią įvesti tokias nuostatas.
16. ECRI pažymi, kad nei viena byla nebuvo iškelta pagal 72 ir 72 (1) straipsnius nuo tada, kai jie įsigaliojo atitinkamai 1995 m. ir 2000 m. rugpjūčio mėnesį. Antra vertus, atsižvelgdama į diskriminacijos ir rasizmo atvejus, ECRI mano, jog faktas, kad nebuvo iškelta tokių bylų, neatspindi tikrosios situacijos Lietuvoje. ECRI skatina Lietuvos valdžią visiems asmenims, susijusiems su teisingumo sistema, pradedant policijos pareigūnais ir baigiant prokuratūros bei teismų darbuotojais, organizuoti tikslinius mokymus apie atitinkamas teises nuostatas, nukreiptas prieš rasinę diskriminaciją ir rasizmo apraiškas, kad jie geriau suvoktų, kaip yra svarbu aktyviai aiškintis visus tokius atvejus. Konkrečiai kalbant apie diskriminaciją, ECRI pabrėžia, kad išsamių civilinės ir administracinės teisės nuostatų priėmimas taip pat padėtų veiksmingiau kovoti su šiuo reiškiniu³.

² Žr.: *Naudojimasis valstybės paslaugomis – Švietimas; žiniasklaida.*

³ Žr. žemiau: *Civilinės ir administracinės teisės nuostatos.*

D. Civilinės ir administracinės teisės nuostatos

17. Konstituciniai vienodo elgesio ir nediskriminavimo principai atsispindi daugelyje įstatymų, kaip antai: Švietimo, Darbo sutarties, Darbo apmokėjimo ir Visuomeninių organizacijų įstatymuose. Tačiau nėra jokių visapusių civilinės ir administracinės teisės nuostatų, kurios aiškiai draustų rasinę diskriminaciją įvairiose gyvenimo srityse, kaip antai: švietimas, įsidarbinimas, aprūpinimas būstu, naudojimasis valstybinėmis ir socialinėmis paslaugomis, prieiga prie viešojo naudojimo vietų, sutartimis reguliuojami asmenų santykiai, ir užtikrintų veiksmingus įgyvendinimo ir kompensavimo mechanizmus. ECRI skatina Lietuvos valdžią pagalvoti apie tokių nuostatų priėmimą. Be to, ECRI yra įsitikinusi, kad viešas tokio įstatymo svarstymas paskatintų diskriminacijos, kaip reiškinių, ir jos galimo masto Lietuvoje tyrimą, nes akivaizdu, kad visuomenė nepakankamai suvokia šiuos klausimus.
18. ECRI pažymi, kad Lietuvoje jau yra įstatyminis pagrindas – Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, kuris plėtoja lyčių lygybę ir draudžia diskriminaciją dėl lyties, ir kad šiuo metu yra viešai svarstoma galimybė išplėsti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus, *inter alia*, atsakančio už tokių įstatymų įgyvendinimo priežiūrą, įgaliojimus, siekiant apimti ir kitus, ne tik lyties klausimus⁴. ECRI skatina Lietuvos valdžią, kad ji žengtų pirmą žingsnį formuluojant išsamias civilinės ir administracinės teisės nuostatas prieš diskriminaciją, išnagrinėdama galimybę išplėsti esamo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo apimtį ir įtraukti tokius požymius, kaip rasę, odos spalvą, kalbą, religiją, tautybę ir tautinę ir etninę kilmę.

E. Teisingumo vykdymas

19. Visi lietuviškai nekalbantys teismų dalyviai turi teisę į vertėją. Tačiau buvo pranešta, kad tam tikrų kalbų vertėjų kartais negalima rasti, todėl lietuviškai nekalbantys mažumų nariai teisminių nagrinėjimų metu gali patekti į nepalankią padėtį. Ypač pažeidžiami šia prasme yra užsieniečiai. ECRI ragina Lietuvos valdžią taisyti šią padėtį.

- *Teisinė pagalba*

20. 2000 m. kovo mėnesį Seimas priėmė Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą. Šis įstatymas nustato valstybės lėšomis teikiamos teisinės pagalbos pakankamai išteklių neturintiems žmonėms, kuriems teisinė pagalba turi būti teikiama pagal Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, sistemą. Nemokama teisinė pagalba teikiama ryšium su civilinėmis, administracinėmis ir baudžiamosiomis bylomis. Ja gali naudotis Lietuvos Respublikos piliečiai, užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės.

F. Specialios ir kitos institucijos

21. Šiuo metu Lietuvoje nėra specializuotos institucijos kovai prieš rasizmą ir rasinę diskriminaciją. Yra trys kontrolierių tarnybos: Seimo kontrolieriai, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius ir Vaiko teisių kontrolierius.

⁴

Specialios ir kitos institucijos.

22. Seimo kontrolieriai yra įgalioti tirti piliečių skundus dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ir valstybės bei vietos valdžios ir administracijos, karo ir kitų institucijų tarnautojų biurokratijos. Kiekvienas asmuo turi teisę teikti skundus Seimo kontrolieriams. Nustatęs tarnybinį pažeidimą ar piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi kontrolierius gali pradėti teismo procesą prieš pažeidėją ar rekomenduoti įstatymų pataisas. Be to, nustatę, kad buvo pažeisti asmenų, turinčių ribotas galimybes apginti savo teises, interesai, kontrolieriai gali rekomenduoti prokurorui parengti medžiagą civiliniam procesui pradėti. Tarnyba privalo pateikti Seimui metinę ataskaitą.
23. Iki šiol Seimo kontrolierių įstaiga negavo nė vieno skundo ryšium su diskriminacija dėl rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, tautybės, tautinės ar etninės kilmės. Tačiau Seimo kontrolierių įstaiga nurodė, kad tikrindama kiekvieną skundą ji rimtai svarsto, ar jame nėra diskriminacinio aspekto. Tarnybos darbuotojai nurodė, kad yra gauta užsieniečių skundų, bet iki šiol jie nenustatė nei vieno diskriminacijos atvejo.
24. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba prižiūri, kaip yra įgyvendinamos Konstitucijoje, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme ir kituose teisės aktuose įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės ir galimybės. Piliečių prašymu arba savo iniciatyva ji tiria galimos diskriminacijos atvejus; prižiūri, kaip valdžios ir administracijos institucijos, švietimo įstaigos ir darbdaviai įgyvendina Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, vykdo diskriminuojančių skelbimų žiniasklaidoje monitoringą; gali teikti rekomendacijas, kaip keisti įstatymus, ar nustatyti prioritetus lygių teisių propagavimo srityje; gali skirti administracines baudas.
25. 2001 – 2002 m. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba atliko 73 tyrimus. ECRI su įdomumu pažymi, kad kartu su Jungtinių Tautų vystymo programa vykdomo projekto, kuris yra Nacionalinio žmogaus teisių veiksmų plano dalis, tikslas yra išplėsti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus įgaliojimus, kad jie apimtų diskriminavimą ne tik dėl lyties, bet ir kitais pagrindais. Sprendimas dėl poreikio išplėsti įgaliojimus kartu nustatant papildomas diskriminavimo priežastis bus priimtas atsižvelgus į atitinkamą tarptautinę patirtį ir konsultacijų su pilietine visuomene rezultatus. ECRI primygtinai ragina Lietuvos valdžią išplėsti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus įgaliojimus ir įtraukti į sąrašą papildomus faktorius: rasę, odos spalvą, kalbą, religiją, tautybę, tautinę ar etninę kilmę. Ryšium su tuo ECRI atkreipia Lietuvos valdžios dėmesį į savo bendros politikos rekomendaciją Nr. 2 dėl „specialiųjų institucijų kovai su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija valstybės lygiu“. Jeigu Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus įgaliojimai bus išplėsti, labai svarbu šią tarnybą aprūpinti reikiamais ištekliais, kad ji galėtų veiksmingai vykdyti naujus įgaliojimus.
26. 1989 m. priėmus Tautinių mažumų įstatymą prie Vyriausybės buvo įsteigtas Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentas, kurio uždavinys buvo mažinti įtampą, galinčią sukelti konfliktus, *inter alia*, užtikrinant oficialų atsaką į mažumų poreikius. 1999 m. sausio 1 d. šis departamentas buvo reorganizuotas į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą (TMID) ir jo įgaliojimai buvo išplėsti. TMID įgaliotas: užtikrinti valstybės vidaus ir tarptautinių teisinių įsipareigojimų tautinėms mažumoms įgyvendinimą; siūlyti ir rengti programas bei strategijas harmoningiems santykiams tarp etninių grupių užtikrinti; vykdyti sociologinės ir demografinės mažumų padėties bei visuomenės nuomonės apie mažumas

tyrimus; palaikyti ryšius su tam tikromis valstybės institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis užsienio šalyse. TMID prižiūri, kaip įgyvendinama Vyriausybės mažumų politika, įskaitant mažumų organizacijų veiklai remti skirtų fondų skirstymą, ir specialių programų, kaip antai: „Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 -2004 metų programos“⁵, „Tautinių mažumų socialinės ir kultūrinės integracijos programos“, įgyvendinimo monitoringą. ECRI skatina Lietuvos valdžią užtikrinti, kad šių programų įgyvendinimui būtų skiriama pakankamai lėšų.

27. 1995 m. TMID buvo įsteigta Tautinių bendrijų taryba. Tarybą sudaro 18 tautinių bendrijų atstovai, kurie yra įgaliojami koordinuoti tautinių mažumų bendrijų veiklą, palaikyti harmoningus etninius santykius Lietuvoje ir prižiūrėti valstybės mažumų politikos įgyvendinimą. Tarybos tikslas yra sudaryti mažumų atstovams galimybes susitikti su valdžios atstovais, kad jie galėtų kelti socialinius, švietimo ir kitus jų bendruomenėms reikšmingus klausimus, dalyvauti rengiant įstatymų projektus ir prižiūrėti jų įgyvendinimą. Pastaraisiais metais tapo tradicija rengti Tarybos susitikimą su Lietuvos Respublikos prezidentu, kuriame apsikeičiama nuomonėmis apie tautinių mažumų padėtį šalyje. Kaip bus pažymėta žemiau, ECRI skatina Lietuvos valdžią užtikrinti, kad konsultavimosi su visų tautinių mažumų atstovais procesas, kai yra liečiami jų bendruomenėms svarbūs klausimai, būtų kiek galint išsamesnis⁶.

G. Švietimas ir mokymas /suvokimo gerinimas

28. Lietuvos vidurinėse mokyklose pilietinis ugdymas yra privalomas. Lietuvos valdžia nurodė, kad pilietinio ugdymo dalykas apima mokymo apie žmogaus teises elementus. ECRI skatina Lietuvos valdžią apsvarstyti galimybę pilietinio ugdymo dalyke stiprinti žmogaus teisių mokymo aspektą, ypač pabrėžiant nediskriminavimą ir skirtumų gerbimą. Jos nuomone, ateityje žmogaus teisių mokymas turėtų tapti privalomas pradinėje ir pagrindinėje mokyklose. Be to, ECRI skatina valdžią užtikrinti, kad šių dalykų mokytojai būtų gerai parengti.
29. Žmogaus teisių aspekto vystymas reikalauja, kad būtų nuolat peržiūrimi mokyklų planai ir visų dalykų vadovėliai. ECRI pažymi, kad yra iniciatyvų, kurių tikslas yra integruoti žmogaus teises į visų dalykų planus, ir ragina Lietuvos valdžią šias iniciatyvas tęsti ir plėtoti. Be to, Lietuvos valdžios institucijos nurodė, kad vadovėliai yra peržiūrimi norint užtikrinti, kad jie neskleistų prietarų ir stereotipų.

H. Neturinčių pilietybės asmenų priėmimas ir statusas

Žr. šios ataskaitos II skyrių (klausimai dėl prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių).

I. Naudojimasis viešosiomis paslaugomis

- Švietimo prieinamumas

31. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo nuolat didėjo mokyklų lietuvių mokomąja kalba ir mokyklų lenkų mokomąja kalba moksleivių skaičius (atitinkamai 28 % ir 95%), tuo metu mokyklų rusų mokomąja kalba moksleivių

⁵ Žr. žemiau, II skyrius - Romų/čigonų bendruomenių padėtis.

⁶ II skyrius – Romų/čigonų bendruomenių padėtis.

skaičius nuolat mažėjo (45%). ECRI turi omenyje, kad šiuo metu Lietuvoje vyksta visuotinė švietimo sistemos reforma; kad buvo parengtas naujas Švietimo įstatymo projektas, kurį netrukus svarstys Seimas. Nors ECRI nežino visų įstatymo detalių, ji numano, kad pastarajame yra nuostatų, tiesiogiai susijusių su mokyklomis, kuriose mokoma mažumų kalbomis. Lietuvos valdžios organai tiesiogiai pareiškė, kad kai kurie lenkų mažumos atstovai nėra patenkinti nuostatomis, kurios reguliuoja lenkų mokomosios kalbos naudojimą mokyklose. ECRI skatina Lietuvos valdžią spręsti šiuos nusiskundimus glaudžiai konsultuojantis su lenkų mažumos nariais.

J. Užimtumas

32. Lietuvos darbo įstatymuose yra straipsnių, kurie draudžia diskriminaciją, pvz., Darbo sutarties įstatyme (6.2 straipsnis), Darbo apmokėjimo įstatyme (1.2 straipsnis), Žmonių saugos darbe įstatyme (3 straipsnis) ir Bedarbių rėmimo įstatyme” (1 straipsnis). Sankcijas už šių ir kitų nuostatų pažeidimą numato Administracinių pažeidimų kodeksas (41 straipsnis), pagal kurį Valstybinė darbo inspekcija gali skirti baudas, ir Baudžiamasis kodeksas, kurio 139 straipsnyje (Darbo įstatymų pažeidimas) sakoma, kad neteisėtas darbuotojo atleidimas dėl „asmeninių paskatų” kaip ir kitokie šiurkštūs darbo įstatymų pažeidimai, kuriuos padaro darbdavys ar jo atstovas, baudžiami bauda. ECRI negavo informacijos apie šių nuostatų taikymą diskriminacijos dėl rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, tautybės ir tautinės ar etninės kilmės atvejais. Antra vertus, ECRI mano, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių, yra grupių, kurių teisės yra pažeidžiamos darbo rinkoje; kaip buvo paminėta aukščiau, ypač pažeidžiami šia prasme yra romai/čigonai⁷. ECRI pabrėžia, kad užimtumas turėtų būti viena iš sričių, kuriai būtų taikomi aukščiau minėti civiliniai ir administraciniai įstatymai nukreipti prieš diskriminavimą.⁸

K. Pažeidžiamos grupės

Šis skyrius apima tam tikras mažumų grupes, kurios gali būti ypač pažeidžiamos dėl aptariamoje valstybėje esamų rasizmo, diskriminacijos ir netolerancijos problemų. Šiame skyriuje nesiekama pateikti išsamią visų šalies mažumų grupių padėties apžvalgą ar duoti suprasti, kad nepaminėtos grupės nesusiduria su rasizmo ar diskriminacijos problemomis.

- Romai/Čigonai

33. Žr. šios ataskaitos II skyrių (Romų/čigonų bendruomenių padėtis).

L. Antisemitizmas

34. Lietuvos žydų bendruomenę sudaro apie 5 tūkst. narių. Nors pranešama, kad Lietuvos visuomenėje antisemitizmo apraiškos nėra paplitusios, ECRI pažymi, kad Lietuvoje yra buvę viešų antisemitinių incidentų. Tarp jų paminėtini išrinktų atstovų vieši antisemitiniai pareiškimai, nacionaliniame dienraštyje pasirodę antisemitiniai straipsniai, antisemitinių lapelių, laikraščių ir kitos medžiagos platinimas, kapų ir memorialinių paminklų išniekinimas, antisemitizmo apraiškos masinių renginių metu. ECRI pažymi, kad kai kuriais atvejais šios apraiškos

⁷ *II skyrius - Romų/čigonų bendruomenių padėtis.*

⁸ *Žr.: Civilinės ir administracinės teisės nuostatos.*

sulaukė valdžios institucijų reakcijos. Pavyzdžiui, po antisemitinių straipsnių publikavimo buvo pradėtas nusikaltimo tyrimas, veismų ėmėsi Žurnalistų etikos inspektorius⁹. Antra vertus, ECRI ragina Lietuvos valdžią tęsti situacijos monitoringą ir siekti, kad už antisemitinius veiksmus atsakingi asmenys būtų išaiškinti ir nubausti.

35. Šiuo metu Lietuvos žydų bendruomenei didelį susirūpinimą kelia tai, kad Lietuvoje galiojantys įstatymai, susiję su žydų bendruomenės narių nuosavybės atkūrimu, apima tik religinę nuosavybę. ECRI sužinojo, kad šiuo metu yra svarstomos galimybės pakeisti įstatymą ir kad tai daroma nuodugniai konsultuojantis su žydų bendruomenės nariais.

M. Šalies situacijos monitoringas

36. Atrodo, kad Lietuvos visuomenei trūksta informacijos apie įvairių rūšių diskriminacijos atvejus. Tokia situacija bent iš dalies yra susijusi su tuo, kad, kaip nurodyta įvairiuose ataskaitos skyriuose, nėra naudojamos esamos civilinės, administracinės ir baudžiamosios teisės nuostatos. Be to, trūksta informacijos apie tikrą įvairių visuomenės grupių padėtį daugelyje socialinio ir ekonominio gyvenimo sričių, kuri padėtų atskleisti tiesioginę ar netiesioginę diskriminaciją arba nepalankias situacijas. ECRI pažymi, kad Lietuvoje nėra teisinių ar praktinių kliūčių, kurios trukdytų surinkti statistinius duomenis ir paskirstyti juos pagal etnines grupes. ECRI nuomone, norėdamos įvertinti mažumų grupių situacijos Lietuvoje pokyčius, valdžios institucijos galėtų apsvarstyti galimybę pagerinti esamą monitoringo sistemą renkant šios rūšies duomenis, tinkamai atsižvelgiant į konfidencialumo principus ir savanorišką asmenų susitapatinimą su tam tikra konkrečia grupe.

N. Teisėsaugos pareigūnų elgesys

37. ECRI supranta, kad oficialių skundų dėl Lietuvos teisėsaugos pareigūnų diskriminuojančio elgesio nebuvo. Tačiau, kaip pažymima žemiau¹⁰, yra pranešimų, kad policija kartais imasi veismų prieš visus be atrankos kurios nors romų/čigonų bendruomenės narius. Skundus dėl neteisėto teisėtvarkos pareigūnų elgesio, įskaitant rasistinį ar rasinių pagrindų diskriminuojantį elgesį, galima paduoti pačiai policijai ar teismams. Be to, skundus galima paduoti Seimo kontrolierių įstaigai, kur vienas iš 5 narių yra įgaliotas tirti skundus, susijusius su policija. Nežiūrint į tai, ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas apsvarstyti galimybę įkurti atskirą, nuo policijos struktūrų nepriklausomą mechanizmą, kuris tirtų pareiškimus dėl netinkamo policijos elgesio, įskaitant rasinius ir diskriminuojančius veiksmus.
38. Policijos fakultete žmogaus teisių mokoma kaip atskiro dalyko, be to, jos yra integruotos ir į kitus dalykus. ECRI skatina Lietuvos valdžią dėti pastangas, kad būtų užtikrintas pradinis policijos pareigūnų mokymas apie žmogaus teises, ypač pabrėžiant vienodą elgesį ir kiekvieno individo teisę nebūti diskriminuojamam. Be to, ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžiai užtikrinti, kad šiose srityse vyktų policijos kvalifikacijos tobulinimas, įskaitant paramą šios srities pilietinės visuomenės iniciatyvoms.

⁹ Žr.: Žiniasklaida.

¹⁰ II skyrius - Romų/čigonų bendruomenių padėtis.

O. Žiniasklaida

39. ECRI pažymi, kad žiniasklaida, ypač spauda, tam tikrais atvejais prisidėjo prie neigiamo tam tikrų Lietuvos visuomenės grupių, pavyzdžiui, romų/čigonų ir prieglobsčio prašytojų, būtent čečėnų, įvaizdžio formavimo. Šių grupių nariai beveik išimtinai aprašomi straipsniuose apie nusikaltimus, dažnai pateikiant tai kaip sensaciją. Kaip jau buvo minėta, spaudoje buvo pasirodę ir antisemitinio pobūdžio straipsniai.
40. Visuomenės informavimo įstatymas draudžia publikuoti medžiagą, kuri kursto karą arba nacionalinę, rasinę ar religinę neapykantą ir priešišumą, o taip pat platinti šmeižikišką, įžeidžiančią ar asmens garbę ir orumą žeminančią informaciją. Tokios rūšies skundus nagrinėja Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, nepriklausoma gamintojų ir platintojų institucija, kuri greta kitų funkcijų neseniai gavo teisę nagrinėti etninės, rasinės ir religinės neapykantos kurstymo atvejus, ir Žurnalistų etikos inspektorius, kurį skiria Seimas Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos teikimu. Jis yra įgaliotas nagrinėti suinteresuotų asmenų skundus dėl garbės ir orumo įžeidimo visuomenės informavimo priemonėse. Komisijos sprendimai turi būti nedelsiant paskelbti tose žiniasklaidos priemonėse, kurių atsakomybė buvo nustatyta. Inspektorius gali skelbti įspėjimus, reikalauti, kad būtų išspausdintas paneigimas, ar kreiptis į kitas kompetentingas institucijas, įskaitant Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją. Be to, nepriklausoma, Seimui atskaitinga institucija - Radijo ir televizijos komitetas - prižiūri komercinių radijo ir televizijos transliuotojų veiklą ir skiria įspėjimus, baudas ar kitas bausmes, įskaitant licencijų sustabdymą ar panaikinimą už Visuomenės informavimo įstatymo pažeidimus ar Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimų nevykdymą. ECRI pažymi, kad aukščiau minėto Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos vargu ar kada nors buvo pritaikytos ryšium su straipsniais, susijusiais su etninėmis ar tautinėmis grupėmis, ir ragina kruopščiau įgyvendinti šias nuostatas. ECRI pažymi, kad vyksta nuolatinė įvairių žiniasklaidos savireguliacijos kodeksų reforma, įskaitant Spaudos kodeksą, ir tikisi, kad šis kodeksas bus peržiūrėtas, atsižvelgiant į būtinumą visas Lietuvos visuomenės mažumų grupes apsaugoti nuo neigiamų stereotipų.
41. Dėl tautinių mažumų galimybės naudotis žiniasklaidos priemonėmis ECRI pažymi, kad su tautinėmis mažumomis ar jų kalbomis susijusiems klausimams televizijos programose skiriama mažiau laiko. Tai klausimas, kurį šiuo metu svarsto Tautinių bendrijų taryba ir Lietuvos televizijos valdžia. ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas užtikrinti, kad šioms televizijos programoms būtų skiriama pakankamai laiko. Be to, ECRI pastebi, kad kai kurios tautinės mažumos neturi laikraščių savo kalbomis, kuriuose būtų nagrinėjami šiai tautinei mažumai Lietuvoje aktualūs klausimai. ECRI neturi žinių apie skundus dėl tautinių mažumų galimybių naudotis radijo transliavimo sistema.

P. Ekstremizmas

42. Politinių partijų ir politinių organizacijų įstatymas draudžia politinių partijų ir organizacijų steigimą ir veiklą, jeigu jų programiniuose dokumentuose propaguojama arba jų veiklai būdinga rasinė, religinė, socialinė nelygybė ir neapykanta. Visuomeninių organizacijų įstatymas taip pat draudžia kurtis ir veikti organizacijoms, kurių tikslai ar veiksmai nukreipti į rasinio, religinio ar socialinio nesutarimo kurstymą. ECRI pažymi, kad yra buvę atvejų, kai

remiantis šiomis nuostatomis buvo atsisakyta registruoti politines struktūras. Tačiau ECRI kelia susirūpinimą, kad Lietuvoje yra politinių partijų, kurių nariai darė radikalius nacionalistinius ir antisemitinius pareiškimus. ECRI ragina veiksmingai įgyvendinti baudžiamosios teisės nuostatas, draudžiančias rasinius pareiškimus. ECRI tiki, kad aiškus visų pagrindinių politinių partijų nusistatymas prieš ekstremistų grupes padėtų šias grupes sumenkinti ir kartu užtikrinti įstatymų vykdymą bei parodyti pilietinės visuomenės atsaką į ekstremizmą. Be to, Lietuvos valdžios institucijos galėtų apsvarstyti galimybę priimti nuostatas, leidžiančias iš dalies ar visiškai nutraukti valstybinį finansavimą tų partijų, kurių nariai yra atsakingi už baudžiamosios teisės nuostatų, draudžiančių rasinius pareiškimus, pažeidimą.

II SKYRIUS : YPATINGĄ SUSIRŪPINIMĄ KELIANTYS KLAUSIMAI

Šiame savo ataskaitų apie valstybes skyriuje ECRI nori atkreipti dėmesį į tam tikrus klausimus, kurie, jos nuomone, yra nusipelnę ypatingo ir neatidėliotino dėmesio aptariamoje valstybėje. Lietuvos atveju ECRI norėtų atkreipti dėmesį į įvairius aspektus, susijusius su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais bei romų/čigonų bendruomenių padėtimi.

Q. Klausimai, susiję su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais

43. Lietuva yra 1951 m. Jungtinių Tautų konvencijos „Dėl pabėgėlių statuso“ ir jos 1967 m. protokolo šalis. Ši konvencija įsigaliojo Lietuvoje 1997 m. liepos mėnesį, tuo pačiu metu, kai buvo priimtas pirmasis Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“. Naujasis įstatymas „Dėl pabėgėlio statuso“ buvo priimtas 2000 m. birželio mėnesį ir pataisytas 2002 m. sausio mėnesį. Jį papildė įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, kuris įsigaliojo 1999 m. liepos mėnesį ir kuris numato galimybę užsieniečiui suteikti leidimą laikinai apsigyventi šalyje dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių, tarp kitų ir asmenims, neatitinkantiems konvencijos „Dėl pabėgėlių statuso“ reikalavimų, tačiau kuriems, kaip yra nustatyta, reikalinga tarptautinė apsauga.
44. Nuo 1997 m. liepos mėnesio iki 2002 m. balandžio 1 d. Lietuva gavo virš 1 tūkst. prašymų suteikti prieglobstį. Nuo 2000 m. šių prašymų skaičius ženkliai išaugo. Šiuo metu dauguma asmenų, prašančių prieglobsčio Lietuvoje, yra atvykę iš Rusijos Federacijos Čėčėnijos respublikos (apie 70 %) ir Afganistano (apie 22 %), nors yra asmenų, atvykusių iš Indijos (2 %), Šri Lankos (2 %) ir kitų valstybių (4 %).
45. Prieglobsčio prašymą galima pateikti ant sienos arba Lietuvos teritorijoje. Nepilnamečiai, kurių nelydi suaugusieji, yra apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje visam jų prašymo nagrinėjimo laikotarpiui, nebent jiems paskirti globėjai to nenorėtų. Jeigu Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos mano, kad pareiškėjas gali būti priimtas į Lietuvos teritoriją, jis turi vykti į Užsieniečių registracijos centrą Pabradėje. Tada Migracijos departamentas turi priimti sprendimą, kokia procedūra (įprasta ar pagreitinta) turi būti taikoma priimant sprendimą konkrečiu atveju. Migracijos departamentas yra pirmoji instancija, priimanti sprendimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo. Jos sprendimą galima apskųsti Vilniaus apygardos administraciniam teismui; galutinį sprendimą gali priimti Vyriausiasis administracinis teismas.

46. ECRI pažymi, kad po to, kai buvo įvesta galimybė asmenims, kurie neatitinka pabėgėlio sąvokos kriterijų, suteikti leidimą laikinai apsigyventi dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių, buvo labai mažai pabėgėlio statuso pripažinimo atvejų. Pavyzdžiui 2001 m. Migracijos departamente išnagrinėta beveik 250 prašymų ir pirmoje instancijoje nebuvo nė vieno sprendimo pripažinti pabėgėlio statusą ir 192 sprendimai - suteikti leidimą laikinai apsigyventi dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių. ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas užtikrinti, kad visiems asmenims, turintiems teisę į pabėgėlio statusą pagal 1951 m. Jungtinių Tautų konvencijos „Dėl pabėgėlių statuso“ nuostatas, šitas statusas būtų praktiškai garantuotas.
47. ECRI pastebėjo, kad buvo gauta nemažai pranešimų, kad Lietuvos pasieniečiai neleido prieglobsčio prašantiems užsieniečiams, važiuojantiems tarp pagrindinės Rusijos Federacijos teritorijos ir jos Kaliningrado anklavo kursuojančiais traukiniais, išlipti iš traukinio ir prašyti prieglobsčio Vilniaus geležinkelio stotyje. ECRI reiškia rimtą susirūpinimą ryšium su šiais pranešimais ir primygtinai reikalauja, kad Lietuvos valdžios institucijos užtikrintų potencialiems prieglobsčio prašytojams galimybę realiai pasinaudoti prieglobsčio prašymo procedūra.
48. ECRI pažymi, kad pastaraisiais metais pastebimas ženklus prieglobsčio prašančių užsieniečių laikymo sąlygų pagerėjimas Užsieniečių registracijos centre Pabradėje. Dabar čia patalpos, skirtos specialiai prieglobsčio prašytojams, yra atskirtos nuo patalpų, kurios yra naudojamos asmenų, įtariamų kriminaliniais nusikaltimais, izoliavimui. Be to, ECRI pažymi, kad 2001 m. sausio mėnesį priimtos įstatymo „Dėl pabėgėlių statuso“ pataisos įvedė procedūrinės garantijas, susijusias su prieglobsčio prašytojų sulaikymu. Antra vertus, yra pranešimų apie delsimą perkelti prieglobsčio prašytojus, ypač iš Afganistano, į tinkamas patalpas ir apie užsitęsusių nepilnamečių sulaikymą. ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas iširti šią situaciją ir imtis reikalingų veiksmų padėčiai taisyti. Pataisyto įstatymo „Dėl pabėgėlio statuso“ sulaikymo nuostatų įgyvendinimui įtaką daro teismų patirties sprendžiant prieglobsčio klausimus stoka. Dėl to prieglobsčio prašytojai yra sulaikomi neišnagrinėjus, ar tai yra tikrai būtina. Lietuvos valdžios institucijos yra skatinamos spręsti šią situaciją plėtojant priemones, kurios padėtų teismams geriau suvokti šiuos klausimus. Be to, ECRI pažymi, kad nėra saugiklių prieš asmenų, prašančių suteikti leidimą laikinai apsigyventi dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių, automatišką sulaikymą, panašių į tuos, kurie taikomi prieglobsčio prašytojams, ir ragina Lietuvos valdžios institucijas spręsti šį klausimą.
49. Be to, Lietuvos įstatymai numato galimybę atsisakyti suteikti subsidiarinę apsaugą (t. y. išduoti leidimą laikinai apsigyventi) dėl valstybės saugumo ar viešosios tvarkos sumetimų. ECRI kelia susirūpinimą, kad dėl to gali būti gražinami asmenys, kuriems apsauga yra būtina.
50. Pagal 2002 m. sausio mėnesio pataisas vienintelė prieglobsčio prašytojo nepriėmimo į Lietuvos teritoriją priežastis yra tranzitas per saugią trečiąją šalį. Kita vertus, ECRI nuomone, turėtų būti įvesti procedūriniai saugikliai, susiję su priėmimo procedūra. Visais atvejais, kai yra priimamas neigiamas sprendimas, prieglobsčio prašytojas turi turėti pakankamai laiko, kad galėtų susisiekti su įstatymo atstovu ir paduoti apeliaciją. Be to, apeliacijos pateikimas turi būti siejamas su deportacijos atidėjimu.

51. Kaip minėta aukščiau, Migracijos departamentas atsako už sprendimus dėl individualiais prieglobsčio atvejais taikomų procedūrų (įprastų ar supaprastintų). Pranešama, kad tokių sprendimų neįmanoma apskųsti teismui. ECRI skatina Lietuvos valdžios institucijas spręsti šį klausimą.
52. Įstatymas „Dėl pabėgėlio statuso“ įpareigoja administracinius teismus nagrinėti apeliacijas prieš pirmos instancijos sprendimus prieglobsčio prašymo bylose. ECRI mano, kad reikėtų išplėsti teismų galimybes efektyviai vykdyti šias naujas užduotis ir ragina Lietuvos valdžios institucijas tęsti ir plėtoti pastangas šioje srityje.
53. 2001 m. gegužės 17 d. nutarimas „Dėl prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarkos patvirtinimo“ suteikia pabėgėliams ir asmenims, kuriems buvo suteikta apsauga, teisę naudotis valstybės finansuojamomis socialinės integracijos priemonėmis. Kita vertus, Lietuvos socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros įstatymai suteikia socialines teises tik nuolatiniams gyventojams, todėl asmenys, kuriems suteiktas humanitarinis statusas, yra išstumti iš socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros sistemų. ECRI reiškia susirūpinimą dėl tokios padėties, ypač atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau buvo minėta, didžiąjai daliai prašytojų yra suteikiamas humanitarinis statusas.
54. ECRI pažymi, kad žurnalistai kartais sensacingai pateikia su prieglobsčio prašytojais susijusius incidentus ir tuo prisideda prie neigiamų stereotipų apie šiuos asmenis formavimo. Ryšium su tuo ECRI dar kartą pažymi žiniasklaidos vaidmenį skatinant visuomenės toleranciją¹¹.

R. Romų/čigonų bendruomenių padėtis

55. Oficialiais duomenimis Lietuvoje yra apie 3 tūkst. romų/čigonų. Nors romai/čigonai gyvena skirtingose Lietuvos dalyse, didžiausia bendruomenė gyvena Kirtimuose, Vilniaus priemiestyje esančiame rajone. Kaip ir daugelio kitų Europos valstybių atveju, romų bendruomenė susiduria su prietarais, nepalankumu ir diskriminacija daugelyje gyvenimo sričių, apimančių švietimą ir užimtumą, aprūpinimą būstu, sveikatos priežiūrą, naudojimąsi paslaugomis, pilietybės gavimą ir santykius su policija.
56. 2000 m. liepos mėnesį Lietuvos vyriausybė priėmė „Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 - 2004 metų programą“ (toliau Programa). Programoje pripažįstama, kad romų bendruomenės susiduria su specifinėmis problemomis įvairiose aukščiau išvardintose srityse ir nustatyti biudžeto asignavimai numatytų iniciatyvų įgyvendinimui pradiniam etape skirti daugiausia Kirtimų rajonui. Šios iniciatyvos apima Romų visuomeninio centro įsteigimą, lietuvių kalbos mokymą, profesinį bedarbių rengimą, teisinį švietimą, sveikatos tikrinimą, narkomanijos prevencijos programas ir kultūrinės veiklos rėmimą. ECRI malonu pažymėti, kad kai kurių iniciatyvų įgyvendinimas, o būtent Romų visuomeninio centro įkūrimas ir veikla, jau prasidėjo. ECRI sveikina Programos priėmimą, kuri, jos nuomone, yra svarbus pirmas žingsnis formuojant visapusišką strategiją romų/čigonų bendruomenių situacijai Lietuvoje gerinti. Kita vertus, ji mano, kad kai kurie Programos elementai galėtų būti tobulinami.

¹¹ Žr. aukščiau: Žiniasklaida.

57. ECRI nuomone, yra būtina, kad pačių romų/čigonų bendruomenės daug glaudžiau bendradarbiautų ir dalyvautų formuojant ir vertinant romus/čigonus liečiančią politiką. Romų/čigonų atstovai skundėsi, kad Programa buvo parengta jiems nedalyvaujant ir todėl neatspindi romų/čigonų bendruomenės prioritetų ir lūkesčių. Kita vertus, Lietuvos valdžios atstovai nurodė, kad buvo konsultuojamasi su romų/čigonų bendruomenių atstovais. ECRI yra įsitikinusi, kad strategija, kurią rengiant valdžios atstovai remiasi tikrųjų suinteresuotos bendruomenės poreikių ir pageidavimų įvertinimu, turi daugiau sėkmingo įgyvendinimo galimybių ir plėtoja socialinę sanglaudą bei šių bendruomenių integraciją į visuomenę. Todėl ECRI skatina Lietuvos valdžios institucijas glaudžiau bendradarbiauti su romų/čigonų atstovais vertinant Programą ir formuojant tolesnius etapus, kurie turėtų priklausyti nuo vertinimo rezultatų. Antra, nors Kirtimai yra didžiausia romų/čigonų gyvenvietė Lietuvoje, ECRI pažymi, kad romų/čigonų situacija kitose Lietuvos dalyse taip pat reikalauja skubaus dėmesio. ECRI suvokia, kad antrame Programos etape, kuris turėtų prasidėti 2005 m., numatyta jos iniciatyvas diegti kituose Lietuvos regionuose, ir ragina Lietuvos valdžios institucijas užtikrinti, kad šiomis iniciatyvomis naudotųsi kuo daugiau romų/čigonų bendruomenių iš visų Lietuvos regionų. Trečia, ECRI pažymi, kad iki šiol dauguma pagal Programą vykdomų darbų buvo skirta vaikų mokymui ir suaugusiųjų kalbos kursams. Pripažindama šių sričių vaidmens svarbumą, ECRI pabrėžia, kad sėkminga romų/čigonų bendruomenės situacijos gerinimo strategija turi tuo pat metu apimti įvairias sritis, įskaitant užimtumą, sveikatos priežiūrą ir aprūpinimą būstu. ECRI pažymi, kad pačioje Programoje yra pripažįstama socialinės, ekonominės, švietimo ir sveikatos sričių tarpusavio priklausomybė, ir skatina Lietuvos valdžios institucijas užtikrinti tokio integruoto požiūrio praktišką taikymą. Ryšium su tuo ECRI mano, kad visuomenės prietarai yra dar viena iš tokių tarpusavio priklausomų sričių, į kurias Programoje reikėtų atkreipti dėmesį, ypač naudojant gyventojų daugumai skirtas iniciatyvas. ECRI mano, kad Programoje nėra pakankamai atsižvelgta į diskriminacijos vaidmenį, turintį įtaką nepalankiai romų/čigonų bendruomenių situacijai. ECRI pabrėžia, kad veiksminga kova su diskriminacija turėtų lydėti pastangas gerinti švietimą, užimtumą, sveikatos priežiūrą, romų/čigonų situaciją kitose srityse.
58. Lietuvos valdžios institucijos nurodė, kad šiuo metu apie du trečdaliai mokyklinio amžiaus romų/čigonų vaikų lanko mokyklas. Šiuo metu pastangos yra nukreiptos į tai, kad šie vaikai reguliariai lankytų mokyklą ir kad kuo ilgiau mokytųsi. Viena iš priežasčių, apsunkinančių romų/čigonų mokymąsi, yra blogos lietuvių kalbos žinios ir tai, kad jie dažnai pradeda lankyti mokyklą vėliau, negu kitų tautybių jų bendraamžiai. Viena pagrindinių Romų visuomeninio centro Kirtimuose veiklos sričių yra atkreipti dėmesį į šiuos aspektus rengiant romų/čigonų vaikus integruotis į bendrąsias mokyklas. ECRI sveikina šią iniciatyvą. Kita vertus, ji ragina Lietuvos valdžios institucijas užtikrinti, kad Centre organizuojami kursai būtų tik parengiamojo pobūdžio, kuriuos baigę vaikai integruotųsi į bendrąsias mokyklas. Reikėtų visais būdais vengti, kad vaikai lankytų parengiamąsias klases ilgiau, nei tai yra būtina. Reikėtų rūpintis, kad parengiamąsias klases lankytų tik tie vaikai, kuriems tai yra būtina, o visi kiti vaikai būtų nedelsiant integruojami į bendrąsias mokyklas. Be to, ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis visų įmanomų priemonių, kad romų/čigonų vaikai būtų integruoti į bendrąją ikimokyklinio ugdymo sistemą. Apskritai kalbant, pagal bendrosios politikos rekomendaciją Nr. 3 „Kova su rasizmu ir netolerancija prieš romus/čigonus“ ECRI primygtinai ragina Lietuvos valdžios institucijas energingai kovoti prieš visas mokyklų segregacijos formas,

situaciją, kuri romų/čigonų bendruomenėms kelia didelį susirūpinimą. Kita vertus, ECRI pabrėžia, kad nepakankami kalbos įgūdžiai ir ikimokyklinio ugdymo nebuvimas sudaro tik dalį problemos ir kad yra labai sudėtinga užtikrinti reguliarią ir sėkmingą romų/čigonų vaikų mokymą, kai jų šeimos kovoja su baisiu skurdu, bloga sveikata, neturi darbo, susiduria su visos visuomenės išankstiniu nusistatymu, įskaitant mokyklų vadovus ir ne romų tėvus bei vaikus. Dėl šių faktų ECRI dar kartą pabrėžia integruoto požiūrio poreikį, kaip jau buvo minėta aukščiau. Be to, ECRI akcentuoja, kad yra svarbu rengti mokytojus darbui kelių kultūrų aplinkoje ir išmokyti juos reaguoti į kitų vaikų išankstinių nuostatų apraiškas ir smurtą. Kaip rekomenduojama bendrosios politikos rekomendacijoje Nr. 3, ECRI ragina Lietuvos valdžią į mokyklų programas įtraukti informaciją apie romų/čigonų istoriją ir kultūrą ir rengti šių dalykų mokymus mokytojams. Be to, ECRI skatina Lietuvos valdžios institucijas imtis priemonių, kurios padėtų romams/čigonams mokytis aukštesniu lygiu.

59. Švietimo ir mokymo trūkumas daro neigiamą įtaką galimybei romų/čigonų bendruomenių nariams įsidarbinti. Šias galimybes dar labiau mažina potencialių darbdavių išankstinis nusistatymas ir diskriminacija. Didžioji dalis romų/čigonų neturi darbo. Daugelis jų nėra užsiregistravę darbo biržose. Kartais tai yra susiję su tuo, kad teisė gauti bedarbio pašalpą priklauso nuo sąlygos, kad reikia atidirbti tam tikrą skaičių valandų, o romai/čigonai retai turi galimybę patenkinti šį kriterijų. Kita vertus, yra pranešimų, kad kai kuriose darbo biržose romams/čigonams yra trukdoma užsiregistruoti. ECRI nuomone, užimtumas yra dar viena prioritetinga Vyriausybės veiksmų sritis. Ryšium su tuo ECRI pažymi, kad Romų visuomeninis centras organizuoja tam tikrų profesijų, kurios buvo pasirinktos konsultuojantis su romų/čigonų bendruomenėmis, rengimo kursus. Be to, ECRI skatina Lietuvos valdžios institucijas apsvarstyti galimybę remti smulkaus verslo plėtrą.
60. Romų/čigonų bendruomenių narių sveikatos būklė liudija, kad jie apskritai yra nepalankioje padėtyje. Tai susiję su keliais faktoriais, kaip antai: skurdas, kenksmingos gyvenimo sąlygos, tačiau kai kuriais atvejais atspindi paslaugas teikiančių institucijų išankstinį nusistatymą. Visus Lietuvos gyventojus darbdaviai draudžia privalomu sveikatos draudimu, nedarbo atveju jie nemokamai naudojasi valstybine sveikatos priežiūros sistema. Kita vertus, kaip buvo minėta aukščiau, daugelis romų/čigonų nėra užsiregistravę darbo biržose, todėl jie, išskyrus vaikus, negali nemokamai naudotis valstybinių sveikatos priežiūros įstaigų paslaugomis, išskyrus būtiniausius atvejus. Romų sveikatos būklė yra ženkliai blogesnė, negu daugumos gyventojų. Nors oficialių statistinių duomenų nėra, Programoje nurodoma, kad romai/čigonai dažiau, negu visi gyventojai serga virškinimo ir kvėpavimo ligomis, įskaitant tuberkuliozę, jų gyvenimo trukmė yra trumpesnė. Programoje numatyta skirti tam tikrą finansavimą ir kartu su Sveikatos apsaugos ministerija spręsti romų/čigonų bendruomenių sveikatos problemas. Kita vertus, kol kas Programos rėmuose šioje srityje nedaug kas tepadaryta, nors ECRI pažymi, kad kai kurios valstybinės sveikatos programos - skirtos AIDS, lytiniu būdu platinamoms ligoms, narkomanijai, tuberkuliozei - aiškiai nukreiptos į pažeidžiamas grupes, įskaitant romus/čigonus. ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis kitų būtinų žingsnių, sprendžiant romų/čigonų bendruomenės sveikatos problemas.

61. Romų/čigonų gyvenvietėje Kirtimuose namuose trūksta pagrindinės infrastruktūros ir patogumų. Daugelis šių namų, kaip kalbama, buvo pastatyta neturint leidimo ar registracijos. Dėl to jų gyventojai yra palikti už komunalinių paslaugų sistemos ribų ir negauna teisėtiems gyventojams teikiamos apsaugos. Visi butai yra registruoti vienu adresu, o oficialios registracijos gavimas tampa sudėtingas dėl to, kad daugelis romų/čigonų neturi reikalingų dokumentų. Kalbama, kad kituose Lietuvos regionuose romai/čigonai gyvena panašiuose žemo standarto būstuose. ECRI kelia susirūpinimą tokia situacija. Ji tiki, kad ilgainiui Lietuvos valdžios institucijos turėtų įgyvendinti priemones, kad įveiktų realią romų/čigonų bendruomenių segregaciją būsto klausimu. Kaip buvo siūlyta aukščiau, veiksmai, susiję su būsto politikos pokyčiais, turi būti svarstomi ir įgyvendinami glaudžiai konsultuojantis su suinteresuotų bendruomenių nariais. Kaip trumpalaikę kraštutinę priemonę, ECRI siūlo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad romų/čigonų bendruomenių narių būstai atitiktų bent bazinius adekvataus būsto standartus.
62. Lietuvos valdžios institucijos nurodė, kad Kirtimuose yra aukštas nusikalstamumo lygis. Pripažindami, kad dalyvavimas nusikalstamoje veikloje yra daugelio Kirtimų gyvenvietėje gyvenančių asmenų problema, romų atstovai skundžiasi, kad policija dažnai nedaro skirtumo tarp tų, kurie yra įsitraukę į nusikalstamą veiklą, ir tų, kurie joje nedalyvauja. Policija organizuoja reidus, nukreipus prieš visus romus/čigonus be atrankos, kaip pranešama, kurių metu atliekamos savavališkos namų ir asmeninio turto kratos. Šiais ir kitais atvejais, romų/čigonų teigimu, jiems nepateikiami kratos orderiai, kartais policija jiems grasina ar juos sumuša. Nors romų/čigonų atstovai apibūdina santykius su policija kaip svarbią problemą, jokia organizacija neužfiksavo nė vieno policijos smurto prieš romus/čigonus atvejo, nėra paduota nei vieno skundo. Taip atsitinka gal būt todėl, kad romai/čigonai nežino į ką kreiptis, dažnai juos perspėja, kad neteiktų prieš policiją skundų; ir apskritai jie bijo neigiamų pasekmių. Ryšium su tuo ECRI buvo informuota, kad Lietuvos valdžios institucijos organizuoja susitikimus, kurių metu romų/čigonų bendruomenių nariai gauna informaciją apie tai, kaip elgtis neteisėtų policijos veiksmų atveju. Remiantis kitose šios ataskaitos dalyse pateiktomis pastabomis¹², ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas kruopščiai išnagrinėti visus tariamai netinkamo policijos elgesio atvejus ir patraukti atsakomybėn visus pareigūnus, kurių kaltė buvo nustatyta. ECRI pabrėžia, kaip svarbu turėti patikimus ir tinkamai reklamuojamus pranešimo apie netinkamą policijos elgesį romų/čigonų bendruomenių narių atžvilgiu kelius ir būdus.
63. Kaip buvo minėta aukščiau¹³, nenustatytas ilgą laiką Lietuvoje gyvenančių romų/čigonų skaičius neturi Lietuvos pilietybės. ECRI kartoja savo raginimą palengvinti pilietybės gavimą tiems romams/čigonams, kurie nepadavė pilietybės prašymų iš karto po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.
64. Pasirodo, kad romų/čigonų bendruomenės narių susirūpinimą kelia rasiniai išpuoliai ir grasinimai. Skundžiamasi, kad neretai pasitaiko įžeidimų, grasinimų ir net smurto atvejų. ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas išaiškinti šiuos atvejus veiksmingiau taikant esamas administracines sankcijas ir baudžiamosios teisės nuostatas prieš rasinius veiksmus, kaip buvo minėta kitose ataskaitos dalyse.

¹² Žr. *Teisėsaugos pareigūnų elgesys*.

¹³ *Konstitucijos nuostatos ir kitos pagrindinės nuostatos*.

65. Pagrindinės žiniasklaidos priemonės atspindi daugiausia neigiamą įvaizdį, kurį Lietuvos visuomenė turi susiformavusi apie romus/čigonus. Tyrimai rodo, kad romai/čigonai yra dažniausiai aprašomi straipsniuose apie nusikaltimus, paprastai stiprinant marginalinės, asocialios grupės įvaizdį. Lietuvos valdžios atstovai informavo ECRI, kad jie dirba su žiniasklaidos atstovais siekdami pagerinti romų/čigonų bendruomenės narių įvaizdį Lietuvos žiniasklaidoje. Ryšium su tuo ECRI dar kartą pabrėžia žiniasklaidos vaidmenį propaguojant tolerantišką visuomenę¹⁴.

¹⁴ Žr. aukščiau: Žiniasklaida.

BIBLIOGRAFIJA

Šioje bibliografijoje išvardinti pagrindiniai spausdinti šaltiniai, kuriais buvo naudotasi nagrinėjant situaciją Lietuvoje: jos nereikia laikyti išsamiu visų informacijos šaltinių, kuriuos ECRI turėjo rengiant šią ataskaitą, sąrašą.

1. CRI (97) 56: Report on Lithuania, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, September 1997
2. CRI (96) 43: ECRI general policy recommendation n°1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, October 1996
3. CRI (97) 36: ECRI general policy recommendation n°2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 1997
4. CRI (98) 29: ECRI general policy recommendation n° 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
5. CRI (98) 30: ECRI general policy recommendation n°4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
6. CRI (2000) 21: ECRI general policy recommendation n° 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, April 2000
7. CRI (98) 80: Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe, ECRI, Strasbourg, 1998
8. Law on the Saeimas Ombudsmen
9. Law of the Republic of Lithuania on Equal Opportunities
10. Law on Refugee Status
11. Law on the Legal Status of Foreigners in the Republic of Lithuania
12. Law on Ethnic Minorities
13. Provisions for Education of National Minorities, Approved by decree N°56 of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania, 16 January 2002
14. The Programme for the Integration of the Roma in Lithuanian Society for 2000 – 2004, 1 July 2000
15. Report on the implementation of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities in the Republic of Lithuania subject to Article 25 (1) of the Convention, September 2001
16. CPT/Inf (2001) 22 Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 23 February 2000, October 2001
17. CPT/Inf (2001) 23 Responses of the Government of Lithuania to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Lithuania from 14 to 23 February 2000, October 2001

18. CDMG (97) 17 rev. : « Recent developments in policies relating to migration and migrants », European Committee on Migration, Council of Europe, January 1998
19. CDMG (99) 7 final : « Recent developments in policies relating to migration and migrants », European Committee on Migration, Council of Europe, 1999
20. CERD/C/60/Misc.24/Rev.4: Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, United Nations, March 2002
21. CERD/C/SR/1497: Summary record of the 1497th meeting: Lithuania 08/03/2002, United Nations, March 2002
22. CERD/C/SR/1505: Summary record of the 1505th meeting: Lithuania, Papua New Guinea, Republic of Moldova 15/03/2002, United Nations, March 2002
23. CERD/C/369/Add.2: International Convention for the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – Reports submitted by State parties under Article 9 of the Convention – Initial Report of State parties due in 1999 – Lithuania, United Nations, October 2000
24. 2001 Regular Report on Lithuania's Progress Towards Accession, Commission of the European Communities, November 2001
25. Phare Horizontal Programme on Justice and Home Affairs – Joint Support Programme on the Application of the EU Acquis on Asylum and related Standards and Practices in the Associated Countries of Central and Eastern Europe – Future Report for the Republic of Lithuania
26. «The Baltic States in the Context of the Dublin Convention and Related Asylum Norms», International Organisation for Migration, 2001
27. «Lithuania Country Report on Human Rights Practices for 2001», US Department of State, February 2002
28. International Helsinki Federation, Annual Report 2001
29. « Minority Protection in Lithuania », Open Society Institute, 2001
30. « Lithuania - A comparison of the EU Racial Equality Directive & Protocol 12 with national anti-discrimination legislation », report commissioned by the European Roma Rights Center, Interights and Migration Policy Group, 2002

Šis priedas nėra ECRI Lietuvos situacijos analizės ir su ja susijusių siūlymų dalis.
